

IZRADA DISPOZITIVA U PRVOSTEPENOJ PRESUDI U PARNIČNOM POSTUPKU

REZIME: Zakon o parničnom postupku propisuje koji su delovi prvostepene sudske odluke u parničnom postupku. To su: uvod, izreka i obrazloženje.

U radu autori analiziraju segment izreke sudske odluke u prvostepenom parničnom postupku, ukazujući sa jedne strane, kako pravilno treba postupati u pogledu izrade izreke prvostepene presude, a sa druge strane, na propuste i greške koje se čine prilikom izrade prvostepene presude u formulisanju izreke (dispozitiv).

Ključne reči: presuda, parnični postupak, izreka (dispozitiv), prvostepeni postupak.

1. Uvodne napomene

Metodološki, formulacija izreke presude ne može biti identična u svim predmetima. Njen sadržaj zavisi od konkretnog spora između stranaka, tj. da li se traži predaja u državinu određene stvari, naknada štete iz određenog štetnog događaja, isplata novčanog potraživanja, utvrđenje prava službenosti, utvrđenje prava svojine, utvrđenje ništavosti ugovora, ispunjenje zakonske obaveze izdržavanja određenih lica i sl.

Izrekom presude odlučuje se o zahtevima stranaka u parnici. Ona se donosi na osnovu rezultata raspravljanja izvedenih dokaza i utvrđenog relevantnog činjeničnog stanja primenom odgovarajućih normi materijalnog prava. Međutim, dok za uvod i obrazloženje presude važe određena jedinstvena pravila i elementi,

* Redovni profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

** Sudija Okružnog suda u Kraljevu i docent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu

kada je u pitanju izreka postoji dosta razlike između forme i sadržine izreke. Ovo iz razloga što ima više vrsta presuda, pa je i stilizacija tih izreka različita.

Kada se parnični postupak okončava presudom, u zavisnosti od vrste tužbe i sadržine tužbenog zahteva, sud može doneti više vrsta presuda. Ako se presudom rešava tužbeni zahtev u celosti, onda se radi o potpunoj presudi. Ako sud odlučuje o delu tužbenog zahteva ili o jednom od više zahteva obuhvaćenih istom tužbom, onda se donosi delimična presuda (čl. 334 ZPP). Postoji međupresuda (čl. 335) kojom se ne rešava o tužbenom zahtevu, već samo o osnovu tog zahteva, presuda zbog propuštanja (*contumatio* od latinske reči *contumah*) (čl. 338) presuda na osnovu priznanja (*confesio*) (čl. 336), presuda na osnovu odricanja (*abdication*) (čl. 337), dopunska presuda (čl. 343).

U zavisnosti od tužbe i tužbenog zahteva prema materijalno-pravnom dejstvu presuda može biti a) **osudjujuća** (kondemnatorna) kojom se tuženi obavezuje na činidbu, a po stvarno-pravnom, obligacionom, nasledno-pravnom ili nekom drugom osnovu; b) **utvrđjujuća** (deklaratorna) kojom se utvrđuje postojanje nekog prava ili pravnog odnosa, koji je među strankama sporan (npr. utvrđivanje očitstva) ili utvrđuje istinitost ili neistinitost neke isprave ako postoji pravni interes za takvo utvrđenje (čl. 188 ZPP-a); c) **konstitutivna** (preobražajna) – kojom se traži promena ili prestanak određenog pravnog odnosa odnosno pravnog stanja (osporavanje očitstva), zasnivanje novog pravnog odnosa ili stanja (ustanovljavanje prava službenosti) ili promena procesne situacije (izlučna tužba). U zavisnosti od svih napred navedenih faktora zavisi i stilizacija i sadržina izreke presude.

2. Stilizacija izreke

Izreka presuda mora vizuelno i prostorno biti odvojena od uvoda i obrazloženja presude. Izreka se obično naznačuje na sredini sa reč „presuda” a zatim u novom redu stilizuje se sadržina izreke.

Prema čl. 342 st. 3 izreka presude sadrži odluku suda o usvajanju ili odbijanju pojedinih zahteva koji se tiču glavne stvari i sporednih traženja i odluku o postojanju ili nepostojanja potraživanja istaknutog radi prebijanja (čl. 346). Bez obzira da li se usvaja ili odbija tužbeni zahtev (ili deo zahteva) ispravno je navesti ime i prezime stranaka (tužioca i tuženog), ali bez navođenja adrese prebivališta, odnosno boravišta, ili sedišta, jer se ti podaci već nalaze u uvodnom delu presude, pa bi ovo ponavljanje u izreci nepotrebno opterećivalo presudu. U izreci presude je suvišno unositi konstataciju da se tužbeni zahtev usvaja kao **osnovan** ili odbija kao **neosnovan u celosti**. Ukoliko se tužbeni zahtev usvaja delimično može se u prvom stavu izreke to navesti zbog toga da se odmah zna da je traženi zahtev delimično usvojen, ali nije neophodno, već je važno da izreka presude sadrži kompletno usvajajući i odbijajući deo.

U praksi se često sreću slučajevi da se navodi „usvaja se precizirani tužbeni zahtev (ili se odbija), ili usvaja se (ili odbija) opredeljeni tužbeni zahtev, što je pogrešno jer o nepreciznom i neopredeljenom tužbenom zahtevu se ne može meritorno ni odlučivati. Takođe, nepravilno je ako izreka glasi da se tužbeni zahtev odbija ili usvaja, a da se pri tome ne navodi sadržina zahteva o kome je izrekom odlučeno, jer to nije u skladu sa zakonom. Takođe, nepravilno je izreku presude stavljati pod znake navodnika.

Formulaciju tužbe i zahteva često vrše i neuke stranke, pa je petitum tužbenog zahteva ne retko neadekvatno napisan – neprecizan, opterećen nepotrebnim činjenicama, a često i kontradiktoran. U takvim slučajevima sud se nalazi u dilemi da li da pri odlučivanju i formulaciji izreke presude „preslika” tako formulisan zahtev ili da isti sam adekvatno „formuliše”. Pri tome primetan je strah sudije da se time ne stavlja na stranu jedne stranke ili da ne prekorači tužbeni zahtev. Smatramo da je sud ovlašćen da ispravi određene očigledne greške, stilske, gramatičke, ali mora pritom da pazi da ne menja sadržinu zahteva.

Izreka presude mora biti oslobođena razloga o odluci (to je rezervisano za obrazloženje presude). U izreci presude ne treba da se nalaze podaci u vezi sa datumom kada je tužba podneta kao ni opisno vezivanje od kada teče kamata na dug, već se mora naznačiti kalendarski datum (dan, mesec i godina).

Kod sudija „početnika” često se susreće situacija da se u izreci navodi da se tužba „odbija” ili „usvaja”, što je pogrešno. Odbija se ili usvaja tužbeni zahtev. Takođe, kada se odbija tužbeni zahtev potrebno je naznačiti sadržinu tog zahteva o kome je odlučeno u izreci. Nije dovoljno navesti samo „tužbeni zahtev M. M. se odbija”. Iz takve formulacije se ne zna o kojem tužbenom zahtevu je odlučeno. Da bi se to predupredilo potrebno je kod odbijanja tužbenog zahteva u izreku presude uneti i sadržinu zahteva o kome je odlučeno.

Tehnički izreka presude treba da bude kratka, stilski jasna, a jezički primerena jeziku materijalnopravnog i procesnopravnog važećeg zakona jer se dejstvo presude zasniva na materijalno – pravnim i procesno – pravnim normama i onoj terminologiji koju ovi zakoni predviđaju. Tako, nije tehnički i jezički u redu ako zakon predviđa termin „zaveštanje”, a sud koristi termin „testament” ili ako sud koristi termine „tužitelj” i „tuženik”, jer zakon propisuje upotrebu termina „tužilac” i „tuženi”. S druge strane, iako zakon za označavanje stranaka koristi muški rod smatramo da se oznaka stranaka može vršiti i u ženskom rodu kada je to očigledno gramatički ispravno.

3. Sadržina izreke

Sadržina izreke presude mora biti nesumnjivo jasna. Izreka, bez obzira da li glasi na davanje, činjenje, nečinjenje ili propuštanje (trpljenje) mora da sadrži tačan opis radnje ili ponašanja tuženog. Ako je predmet činidbe predaja pokretnih individualnih stvari, one se moraju individualizirati, tj. moraju biti pojedinačno

pobrojane i označene u svojim bitnim karakteristikama (npr. automobil te marke, broja motora i šasijske, plakar dvokrilni mahagoni boje, garnitura plave boje tip „Julija” od NN proizvođača, zamrzivač od 300 litara bele boje, marke „Gorenje” i sl.). To je neophodno da bi se te stvari prepoznale, tj. razlučile od ostalih stvari. Nije ispravno u izreci navesti da se predaju stvari označene u tužbi pa makar iste bile pobrojane po rednim brojevima, ako nisu dovoljno individualizirane.

Kada su predmet spora **nepokretnosti** moraju se naznačiti podaci o istoj (broj parcele, površina, broj posedomnog lista, katastarska opština) jer se bez tih podataka ne može izvršiti pravilan upis u katastar nepokretnosti. Ako je predmet spora deo parcele, mora se opisati oblik spornog dela, a koje podatke po pravilu daje veštak geometar, u protivnom će biti dovedeno u pitanje izvršenje takve odluke, a dovelo bi se u pitanje izvođenje zaključka da li se tu radi o presuđenoj stvari (*res iudicata*). Kada je predmet spora nepokretnost koja se nalazi u više-stambenoj zgradi (stan, poslovni prostor) mora se na jasan način indentifikovati taj deo, tj. mora se navesti broj stana, ulaza zgrade, sprat, površina i sl.

Ako je predmet zahteva **predaja u državinu** neke stvari, a sud nađe da se radi o pravu na sudržavinu, neće se odbiti tužbeni zahtev već će sud dosuditi predaju stvari u sudržavinu jer zahtev za predaju stvari u isključivu državinu uključuje u sebe zahtev za predaju u sudržavinu. Ako je stvar otuđena – prodana trećem licu onda se ne može tuženi obavezati na predaju stvari, jer stvar više nije u njegovom pritežanju – državini. Ista važi i u slučaju kada je tražena stvar uništena. Ali ako su predmet zahteva stvari određene po rodu, onda obaveza tuženog ne prestaje čak i u slučajevima kada te stvari propadnu usled okolnosti za koje on kao dužnik ne odgovara. Radi se o zamenjivim stvarima pa se shodno čl. 355 ZOO može tražiti predaja stvari iste vrste (roda) kvaliteta i količine. Izuzetak je kad propadne cela ta masa (čl. 355 st. 2 ZOO).

U slučajevima kada je predmet tužbenog zahteva **otkaz ugovora** o zakupu poslovnog prostora ili stana, takav tužbeni zahtev sud ne može usvojiti jer je to pravo rezervisano isključivo za ugovorne strane. Sud više nije ovlašćen da izdaje otkazne naloge jer je Zakon o zakupu poslovnih prostorija (koji je u čl. 31 i 32 predviđao takva ovlašćenja suda) prestao da važi 1992. godine. U takvim slučajevima sud može samo naložiti iseljenje zakupca koji nije postupio po otkazu koji mu je zakupodavac saopštio. Pri tome treba voditi računa da li je postavljen takav zahtev, jer ako takvog zahteva nema, a sud donese odluku o iseljenju, onda bi time prekoračio tužbeni zahtev što bi predstavljalo bitnu povredu postupka, a time i ukidni razlog pri odlučivanju o žalbi, jer je sud išao mimo i preko postavljenog tužbenog zahteva.

Kada se radi o tužbenom zahtevu u vezi sa zahtevom za **naknadu nematerijalne štete**, bez obzira što je zahtevom tražena ukupna suma po svim vidovima naknade (čl. 200 ZOO) sud pri izradi izreke sve vidove naknade nematerijalne štete mora razdvojiti i o svim vidovima, odlučiti posebno i to kako u usvajajućem delu tako i u odbijajućem delu.

Ako se presuda odnosi na **novčani iznos** taj iznos mora biti naveden. Vrednost mora biti izražena u dinarima shodno načelu monetarnog nominalizma, tj. čl. 394 ZOO koji propisuje da kad obaveza ima za predmet svotu novca, tuženi je dužan da isplati onaj broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi, izuzev kad zakon određuje što drugo. Ako novčana obaveza glasi na plaćanje u nekoj stranoj valuti, može se smatrati da postoji zahtev za isplatu protivvrednosti novčanih jedinica u dinarima te da sud dosuđivanjem protivvrednosti u dinarima ne prekoračuje tužbeni zahtev, već ostaje u granicama zahteva. Prilikom formulacije izreke u vezi sa isplatom novčanog potraživanja sud iznose treba označiti i slovima.

U praksi se često dešava da nakon razvoda braka jedan supružnik potražuje određeni **devizni novčani iznos** koji se nalazi na žiro računu ili na štednoj knjižici. U suštini, ovde se radi i o složenom tužbenom zahtevu koji sadrži utvrđujući (deklaratorni) zahtev i kondemnatorni zahtev (osuda na činidbu, predaju novca) pa stoga nije u suprotnosti sa materijalnim pravom kada sud utvrdi da tužiocu pripada pravo na deo novca u stranoj valuti po osnovu sticanja u zajednici i da se obavezuje tuženi da utvrđeni deo isplati tužiocu u stranoj valuti. Razlog mogućnosti donošenja ovakve presude leži u činjenici da je prvo utvrđena suma novca u stranoj valuti, a nakon toga sud vrši deobu zajedničke imovine pa je obaveza na isplatu novčanog iznosa u stranoj valuti praktično tehnički deo te deobe. Isplata novčanih potraživanja u stranoj valuti moguća je i kod ispunjavanja obaveze izdržavanja ako se prebivalište ili boravište tuženog nalazi u stranoj zemlji pa sud može izreku presude formulisati u tom smislu, tj. da isplata bude u valuti zemlje prebivališta tuženog – dužnika. Polazi se od toga da ta obaveza nastaje u zemlji gde tuženi – dužnik ostvaruje prihode, a to je druga zemlja, pa se obaveza može naložiti u valuti te zemlje.

4. Izreka presude i legitimacija stranaka

Legitimacija stranaka može biti aktivna (na strani tužioca) i pasivna (na strani tuženog). Legitimacija odražava materijalno pravni odnos stranke prema predmetu spora. Aktivna legitimacija se izražava kroz pravo tužioca da tuži jer je isti nosilac prava koje je predmet spora, a pasivna kroz obavezu tuženog koja odgovara pravu tužioca. O prisutnosti aktivne, odnosno pasivne legitimacije sud vodi računa i u slučaju nedostatka nekog od njih sud odlučuje meritorno i tužbeni zahtev odbija. Kod ovakvih situacija sudovi ne retko greše i to u dva pravca. U jednom, kada tužbu odbacuju, pri čemu čine bitnu povredu parničnog postupka iz čl. 361. st. 2 tačka 7. jer odbačajem tužbe tužiocu nije data mogućnost da raspravlja pred sudom. Drugi pogrešan pravac je kada sud u izreci presude tužbeni zahtev odbacuje kao neosnovan, što je pogrešno jer se tužbeni zahtev može odbiti ili usvojiti. Odbaciti se može tužba, a pitanje stvarne legitimacije stranaka može se rešavati samo meritornom odlukom a ne odbacivanjem tužbe.

5. Dospelost činidbe i izreka presude

Da bi sud usvojio tužbeni zahtev i naložio tuženom izvršenje tražene činidbe, činidba mora biti dospelá do zaključenja glavne rasprave (čl. 331 ZPP-a). Dospelost je materijalno pravna pretpostavka odlučivanja kod kondemnatornih tužbi.¹ U protivnom izreka presude će glasiti da se tužbeni zahtev odbija. To se neće uraditi rešenjem (odbaciti tužba), a ovo iz razloga što se donošenjem presude kojom se tužbeni zahtev odbija, kao preuranjen, neće smatrati presuđenom stvari – *res iudicata*, i što se prigovor preuranjenosti smatra prigovorom materijalnog prava, a o istom se meritorno odlučuje, tj. presudom.

Od ovog pravila o dospelosti činidbe postoje i izuzeci predviđeni zakonom. Tako sud može dosuditi i činidbu koja nije dospelá u slučaju zakonske obaveze izdržavanja. Dalje, to se može učiniti i u slučaju buduće štete s tim što se šteta može dosuditi pre dospelosti samo ako buduća šteta predstavlja nastavak štete koju oštećeni trpi već u vreme zaključenja glavne rasprave (tzv. kapitalizirana renta po čl. 188 ZOO). Ako šteta treba da nastupi prvi put tek nakon zaključenja glavne rasprave ima se smatrati da je ceo zahtev nedospáo i izreka presude mora glasiti da se tužbeni zahtev odbija.

Kada je u pitanju izreka kondemnatorne presude, pravilno je izreku presude započeti rečima: „obavezuje se tuženi”... „nalaže se tuženom” ... „tuženi je dužan...”.

6. Izreka presude i kumulacija zahteva

U sudskoj praksi često se javlja situacija da je u jednoj tužbi protiv tuženog istaknuto više zahteva. Takva mogućnost je predviđena čl. 191 ZPP-a. Sud može, ako nađe da su osnovani, sve te zahteve usvojiti, odbiti (ako nađe da su neosnovani), a može deo zahteva usvojiti, a deo odbiti. Prilikom formulisanja takvih izreka mora se voditi računa o jasnom i preciznom razgraničenju ovih zahteva i da se ne propusti odlučivanje o nekom zahtevu.

7. Izreka presude i eventualno postavljen tužbeni zahtev

Tužilac može postaviti više tužbenih zahteva tako da odredi redosled odlučivanja o njima. Tada se radi o primarnom tužbenom zahtevu i eventualno postavljenom tužbenom zahtevu. Sud mora prvo da odluči o primarnom zahtevu, pa ukoliko ga usvoji tada o eventualnom neće ni odlučivati, a ni nema potrebe u izreci navoditi da se eventualni zahtev odbija jer o njemu sud ne treba ni da raspravlja. Tek ako primarni zahtev ne usvoji, tada će odlučivati o eventualnom zahtevu (jednom ili više). U tom slučaju u izreci odluke mora se navesti da se

¹ Palačković D., (2006). Parnično procesno pravo, Kragujevac, str. 232.

primarni tužbeni zahtev odbija, a zatim sledi odluka usvajajuća ili odbijajuća o eventualno postavljenom tužbenom zahtevu.

U praksi je pored isticanja ovakvih tužbenih zahteva prisutna i situacija isticanja tzv. **alternativnih zahteva** – kada obaveza dužnika glasi na dva ili više predmeta, ali je dužnik dužan dati samo jedan predmet. Pravo izbora ako nije ranije ugovoreno pripada dužniku i obaveza prestaje kada dužnik (tuženi) preda predmet koji je izabrao. Takvi zahtevi mogu imati svoj osnov u samom zakonu ili u pravnom poslu.

Kada su u pitanju presude gde izreka obavezuje tuženog na činidbu, sud je dužan da u izreci odredi rok u kome je tuženi dužan da činidbu izvrši. Uobičajeni rok za izvršenje činidbe prema ZPP-u je 15 dana, ako posebnom odredbom nije određen drugi rok (koji može biti i duži i kraći od 15 dana). Ako izvršenje činidbe, po svojoj prirodi, zahteva duži rok, sud može u izreci odrediti duži rok za izvršenje. Ako sud u izreci ne odredi rok izvršenja može nastati problem u sprovođenju izvršenja. Ako rok za ispunjenje novčanih obaveza nije određen u izreci, smatra se da je taj rok 15 dana (analogno tumačenje odredbe iz čl. 333 st. 2 ZPP-a). U čekovnim i meničnim sporovima ovaj rok iznosi osam dana.

U sudskoj praksi **alternativni zahtevi** se često ističu u svojinskim zahtevima iako osnov za to ne postoji ni u zakonu ni u ugovornom odnosu. Tako se pored zahteva za utvrđenje suvlasničkog udela na zajednički stečenim stvarima (najčešće u toku trajanja bračne ili porodične zajednice, ili putem nasleđivanja) ističe istovremeno i alternativni zahtev za isplatu vrednosti utvrđenog suvlasničkog udela na pokretnim nedeljivim stvarima. U praksi je zapaženo da sudovi prihvataju tako formulisan zahtev i u parnici utvrđuju vrednost nedeljive stvari i visinu suvlasničkog udela i obavezuju tuženog na novčanu isplatu tog udela u nedeljivoj pokretnoj stvari.

Donošenje ovakvih presuda je nezakonito. Ovakav alternativni zahtev nema utemeljenje u zakonskom tekstu (ni u materijalnom ni u procesnom), a logično je da ne postoji utemeljenje u ugovoru jer bi se onda tražilo ispunjenje ugovorne obaveze. Stoga, ako se uz svojinsko pravni zahtev u tužbi nađe i ovako formulisan alternativni zahtev, njega treba odbiti, a u obrazloženju presude navedsti razloge odbijanja.

Od ovakvih zahteva treba razlikovati situaciju kada tužilac izjavi da se tuženi može osloboditi obaveze na predaju stvari isplatom određenog novčanog iznosa. Tu se praktično radi o izjavi tužioca, a ne o tužbenom zahtevu. Takva izjava je po svojoj pravnoj prirodi ponuda tuženom upućena od tužioca. Sud će iznos koji je opredeljen od tužioca uneti u izreku presude bez raspravljanja o njegovoj visini (*facultas alternativa* čl. 337 ZPP-a). U vezi sa tim izreka treba da glasi kako je određeno zakonom. „tuženi se može osloboditi od davanja stvari ili činidbe čije mu je ispunjenje naloženo ako plati taj novčani iznos ili ispuni tu drugu činidbu. Znači sud ne može u izreci navesti da ukoliko tuženi iz bilo kojih razloga ne izvrši ovu činidbu obavezuje se isplatiti iznos.... koji je tužilac opredelio, jer donošenje

ovake izreke bi bilo pogrešno. Praktično, ponudu tužioca sud bi pretvorio u deo tužbenog zahteva i o njemu meritorno odlučivao, što bi bilo nezakonito jer takvo postupanje suda nema podlogu ni u materijalnom ni u procesnom pravu.

8. Protivtužba i izreka presude

Protivtužba se smatra samostalnom tužbom, pa stoga sve što važi za izreku po tužbi važi i za izreku presude po protivtužbi. I po protivtužbi se može odlučiti delimičnom presudom ukoliko se zahtevi po tužbi i protivtužbi međusobno ne isključuju. Međutim, ako protivtužbeni zahtev u sebi uključuje prejudicijalno pitanje, pa je odlučivanje o protivtužbi od značaja za rešenje celog spora tada o protivtužbenom zahtevu se mora odlučiti prethodno ili istovremeno sa tužbenim zahtevom.

9. Izreka presude zbog propuštanja

Zakon o parničnom postupku (Sl. glasnik RS broj 125/04) je prihvatio i novija evropska rešenja u pogledu vrsta presuda, a sve u cilju efikasnosti sudova i načela ekonomičnosti postupka. Novina je i mogućnost donošenja presude zbog propuštanja (čl. 338 ZPP-a). „Instruirajući pravila o presudi zbog propuštanja zakonodavac je pokušao da ostvari određene pravopolitičke ciljeve kao i zadatke koje postavljaju određena procesna načela. Pre svega, zakonodavac je pokušao da parnične stranke postupak vode uz puno poštovanje procesne discipline.”²

Osnovni uslov da bi se donela ovakva presuda nalazi se u pasivnom ponašanju tuženog kao i u ostalim uslovima propisanim čl. 338 st. 1 tačka 1–4 ZPP-a. Naznačeni uslovi moraju biti kumulativno ispunjeni.

Postavlja se pitanje kako sud da postupi kada su napred naznačeni uslovi za donošenje presude zbog propuštanja ispunjeni, ali petitum tužbenog zahteva nije dobro formulisano?

U tavkom slučaju sud ne bi trebalo da usvoji tužbeni zahtev tužioca i izreku presude formuliše u skladu sa tako preformulisanim postavljenim tužbenoim zahtevom već ako je tužba neuredna i ne sadrži sve u smislu čl. 100 ZPP-a, onda prethodno treba postupiti u smislu odredbi čl. 103 ZPP-a, – tj. tužbu vratiti radi ispravke. Ako pak tužba sadrži potrebne podatke propisane čl. 100 st. 2 ZPP-a, ali je tužilac napravio propust u formulaciji opredeljenja roka u kome tuženi treba da ispuni obavezu, a prema čl. 333 st.1 ZPP-a sud određuje i rok u kome činidba treba da se izvrši. sud, samo zbog toga, neće odbiti tužbeni zahtev, već će doneti presudu zbog propuštanja, a u pogledu izvršenja, primeniće se rokovi propisani zakonom.

U vezi presude zbog propuštanja postavlja se i pitanje da li je ako deo zahteva ispunjava uslove za usvajanje, dozvoljeno za taj deo zahteva doneti presudu

² Račić R., (2004). Presuda zbog propuštanja, *Pravni život* 53 (12), str. 181.

zbog propuštanja, a za ostali deo odbiti tužbeni zahtev ili nastaviti redovni postupak (delimična presuda zbog propuštanja)? Da li sud ima pravo da deli (razdvaja) tužbeni zahtev, te da li time ide izvan postavljenog tužbenog zahteva (koji je jedinstven), tj. da li tako prekoračuje tužbeni zahtev. Naše je mišljenje da ovakvim postupanjem sud ne prekoračuje tužbeni zahtev već da samo odlučuje o delu tužbenog zahteva za koji su sazreli uslovi za presuđenje. To je u interesu tužioca, pa žalba tužioca u pobijanju takve presude ne bi se mogla zasnivati na postojanju pravnog interesa z apobijanje te stoga ne bi bila osnovana.

Očigledno je da je presuda zbog propuštanja uneta u Zakon o parničnom postupku sa ciljem da se obezbedi efikasnost postupka. Ona predstavlja zamenu za presudu zbog izostanka, koja je bila predviđena za slučaj da tuženi propusti pripremno ročište, odnosno prvo ročište za glavnu raspravu. Praksa će pokazati da li ovaj institut ima ili nema opravdanja.

Presudu zbog propuštanja poznaju i prava drugih evropskih zemalja. Tako francuski Code de Procedure Civile u čl. 192 predviđa institut presude zbog propuštanja (*judgement rendine defant*). Međutim, protiv ove presude dopušten je prigovor (*l'opposition*), koji nije samo procesne prirode (*objection*), već o istom odlučuje prvostepeni sud ali ispituje i činjenična i pravna pitanja. Prigovor je redovno procesno sredstvo i ima suspenzivno dejstvo..., a ako se povodom izjavljenog prigovora donese nova presuda, efekti ranije donete prvostepene presude su time retroaktivno stavljeni van snage.³

Nemačko pravo predviđa mogućnost donošenja presude zbog propuštanja s tim što ona može biti doneta ne samo protiv tuženog, već i protiv tužioca. Ona je dakle sankcija za nesavesno postupanje obe strane u postupku. Protiv takve presude stranke mogu uložiti prigovor u roku od 14 dana, a ako isti bude usvojen, presuda se stavlja van snage i prelazi se na redovan postupak. Ono što je bitno je činjenica da stranka koja je napravila propuste u vezi ove presude je dužna snositi troškove u vezi sa tim propustima.

I austrijsko građansko procesno pravo predviđa mogućnost da ako jedna parnična stranka shodno odredbama zakona nije pokazala nameru da vodi postupak, protiv nje će se doneti presuda zbog propuštanja, s tim što mora da postoji zahtev suprotne stranke u tom smislu. Ovakvo rešenje opredeljuje tok postupka, a zakon je propisao u kojim slučajevima je isključeno donošenje presude zbog propuštanja.

Napred ukratko izneta uporednopravna rešenja ovog instituta ukazuju na složenosti istog i koje posledice mogu proisteći iz njegove primene. Zakon o parničnom postupku Srbije predviđa i mogućnost donošenja presude zbog izostanka u postupcima o sporovima male vrednosti (čl. 465–478 ZPP-a). Čini nam se da je egzistiranje ova dva zasebna instrumenta sa različitim uslovima primene, suviše

³ Coucher G., (1984). Procedure civile, Paris, str. 294, 295.

no, te da bi u tom smilu trebalo objediniti u jedan institut sa detaljno regulisanim uslovima njegove primene bilo kroz pozitivnu ili negativnu formulciju tih uslova.

10. Prigovori i izreka presude

U toku trajanja parnice mogu biti istaknuti prigovori kako procesne, tako i materijalno pravne prirode. U procesne prigovore spadaju: prigovori o sudskoj nadležnosti (stvarnoj ili mesnoj), prigovori da o istoj stvari već teče parnica (litispendencija), prigovor pravosnažno presuđene stvari (*res iudicata*) i da je u istoj pravnoj stvari zaključeno sudsko poravnanje, da se tužilac pred sudom odrekao od tužbenog zahteva. Ako sud u toku procesa ne odbije takve prigovore i nastavi postupak, ocena o njima se mora doneti u formi izreke odluke, a razlozi se daju u obrazloženju. O istima se odlučuje rešenjem što spada u fazu upravljanja postupkom i njihova posebna izrada nije potrebna.

11. Kompenzacioni prigovor i izreka presude

U postupku **po tužbi** može biti istaknut **kompenzacioni prigovor** ili kompenzaciona protivtužba. Tada, u smislu čl. 346 st. 3 ZPP-a a u vezi čl. 342 st. 3 ZPP-a sud je dužan da izrekom presude, odlučujući o tužbenom zahtevu, odluči i o kompenzacionom prigovoru, odnosno prigovoru prebijanja. Metodološki, o tužbenom zahtevu i prigovoru se mora odlučiti istovremeno. Izreka presude u slučaju postojanja kompenzacionog prigovora treba da sadrži sledeće delove:

- 1) utvrđuje se da postoji potraživanje tužioca prema tuženom u iznosu od dinara,
- 2) utvrđuje se da postoji potraživanje tuženog prema tužiocu u iznosu od dinara,
- 3) obavezuje se tuženi da tužiocu isplati iznos od (razliku) dinara. Ovo pod uslovom da je potraživanje tužioca veće od potraživanja tuženog. Ako je potraživanje tužioca jednako potraživanju tuženog istaknuto u kompenzacionom prigovoru onda će sud u trećem stavu odbiti tužbeni zahtev.

O kompenzacioniom prigovoru sud će odlučivati samo ako postoji tužbeni zahtev i samo do visine potraživanja istaknutog u tužbenom zahtevu. Ako tužilac povuče tužbu sud neće odlučivati o kompenzacionom prigovoru. Isto tako, ako je potraživanje tuženog istaknuto u kompenzacionom prigovoru veće od potraživanja tužioca istaknutog u tužbenom zahtevu sud neće uzeti u obzir iznos preko iznosa usvojenog u tužbenom zahtevu, niti će o njemu odlučivati. Ovo iz razloga što je kompenzacioni prigovor vezan za tužbeni zahtev i nema samostalnu pravnu sudbinu. Nasuprot prigovoru kompenzaciona protivtužba je samostalna, pa ukoliko je tuženi istakao svoje potraživanje u formi kompenzacione protivtužbe sud će po njoj postupiti i doneti odluku i u situaciji kada je tužilac povukao tužbu, kao i kada je iznos iz protivtužbe veći od iznosa u tužbi.

U izreku presude tehnički ne treba unositi konstataciju da se potraživanja prebijaju, jer prebijanje nastupa po samom materijalnom pravu, tj. radi se o primeni materijalnog prava (čl. 336 ZOO). U ovakvim slučajevima ne treba i ne može se odlučivati delimičnom presudom o tužbenom zahtevu sve dok se ne odluči da li je kompenzacioni prigovor osnovan.

Uslov da bi se u sudskom postupku odlučivalo o prigovoru prebijanja i da bi isti dao rezultat je da su **oba potraživanja dospela**. „Odluka o prigovoru postaje pravosnažna u granicama zahtjeva protiv kojega je prigovor istaknut”⁴.

12. Prigovor neispunjenja ugovora i izreka presude

U situaciji kada je ispunjenje obaveza stranaka međusobno uslovljeno tada je prema čl. 122 st.2 ZOO propisano da, ako jedna strana istakne da nije dužna ispuniti svoju obavezu dok i druga strana ne ispuni svoju, sud će joj naložiti da ispuni svoju obavezu kad i druga strana ispuni svoju. Radi se o prigovoru neispunjenja ugovora, tj. o pravilu istovremenog ispunjenja, pa u ovakvim situacijama izreka presude tehnički treba da bude tako formulisana da se obavezuje tuženi da ispuni svoju obavezu uz istovremeno ispunjenje obaveza druge strane – tužioca.

13. Prigovor zastarelosti i izreka presude

Kada se u toku postupka istakne **prigovor zastarelosti**, važno je naglasiti da se radi o prigovoru materijalno – pravne prirode. Pri odlučivanju o ovom prigovoru odluka se ne unosi u izreku, već se u obrazloženju daju razlozi o njegovoj osnovanosti ili neosnovanosti. Ako se prigovor zastarelosti uvaži, izreka presude glasi da se tužbeni zahtev odbija. Ako se prigovor zastarelosti ne uvaži, razlozi za neuvažavanje istog daju se u obrazloženju presude, a ne u izreci.

14. Sporedni zahtevi i izreka presude

Pored zahteva o glavnoj stvari u tužbi se mogu istaći i sporedni zahtevi. Kod novčanih potraživanja uobičajeno je da se potražuje i kamata. Stoga sudska presuda pored odluke o glavnoj stvari mora sadržati i odluku o sporednim zahtevima (potraživanjima). I zahtev za troškove postupka spada u kategoriju sporednih zahteva i o njemu se mora takođe odlučiti izrekom presude. Odluka o troškovima postupka predstavlja zapravo posebnu odluku u obliku rešenja koja je sadržana u izreci presude i ova odluka mora biti posebno obrazložena.

Kad se odlučuje o kamati kao sporednom zahtevu, u praksi, pri izradi izreke presude često se čine greške. Sudovi često usvajaju zahtev onako kako je u tužbi traženo bez da se prethodno razmisli (proveri) da li je takav zahtev stručno

⁴ Triva S., Dika M., (2004). Građansko parnično procesno pravo, VII izdanje, Zagreb, Narodne novine, str. 644.

formulisan. Tako se dešava da na glavni dug u stranoj valuti se dosuđuje zakonska zatezna kamata, a ne domicilna u dinarskoj protivvrednosti kako je pravilno. Kada glavna obaveza glasi na isplatu evra u dinarskoj protivvrednosti, pravi se u pogledu kamata ista greška umesto da se dosudi kamata koju propisuje Centralna evropska banka na deponovane novčane iznose po viđenju, kako je pravilno.

Ne retko sudovi dosuđuju stranu valutu u dinarskoj protivvrednosti sa domicilnom kamatom od presuđenja pa do konačne isplate, što je pogrešno, jer u ovakvim slučajevima treba dosuditi domicilnu kamatu, ali u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate.

U vezi sa navedenim greškama koje se čine, postavlja se pitanje, da li sud, ako je zahtev u pogledu sporednih zahteva (kamate) pogrešno formulisan, može odlučiti u smislu kao da je zahtev ispravno postavljen i dosuditi kamatu koju zakon propisuje? Postoje različita mišljenja. Po jednom sud to ne može da čini jer je to ovlašćenje vezano za tužioca (stranku), a po drugom sud ima ovlašćenje da to uradi jer se radi o primeni materijalnog prava.

U sporedne zahteve spada i zahtev za troškove postupka. Upravo u delu izreke povodom ovog sporednog zahteva, kao i u obrazloženju se prave česte greške. Metodologija obračuna troškova postupka može biti različita što i sam zakon dozvoljava. Odredbe čl. 146–162 ZPP-a daju široku mogućnost metodološkog obračuna troškova postupka u zavisnosti od toka postupka i uspeha stranka u sporu.

Ona stranka koja u celosti uspe u sporu ima pravo na celokupne troškove postupka. U tom slučaju izreka presude u tom delu je jednostavna. Sud obavezuje onu stranku koja izgubi spor da suprotnoj strani naknadi troškove. Troškovi se obračunavaju matematičkom operacijom u skladu sa propisanim tarifama (advokatskom tarifom, tarifom za naknadu vezano za veštačenja, tarifom iz Zakona o sudskim taksama i dr).

Veći problem predstavlja metodologija obračuna troškova ako stranka delimično uspe u parnici. Metodologija obračuna može biti različita. Troškovi mogu biti obračunati u zavisnosti od uspeha u sporu ili da se nezavisno od ishoda parnice troškovi naknade protivnoj stranci koje je druga strana prouzrokovala svojom krivicom ili pak odluka može biti i drugačija što zavisi od toka postupka. Pri tome odluka u tom delu u izreci mora biti jasna a razlozi takve odluke treba da budu obrazloženi i to u delu gde se obrazlaže odluka o troškovima postupka. U tom delu sud, ne retko, ne daje jasne razloge povodom dosuđenih troškova.

Izreka presude u osnovi mora biti u saglasnosti sa obrazloženjem. Ukoliko je izreka nesaglasna obrazloženju, to predstavlja bitnu povredu iz čl. 361 st. 2 tačka 12 ZPP-a i ukidni razlog za drugostepeni sud.

Često u izreku presude se, po zahtevu tužioca kod obaveze na činidbu, unosi i formulacija da se činidba izvrši „pod pretnjom prinudnog izvršenja”, što je suviše. Presuda predstavlja izvršnu ispravu na osnovu koje se sprovodi prinudno izvršenje na predlog izvršnog poverioca. Odredbe Zakona o izvršnom postupku

garantuju prinudno izvršenje pravnosnažne presude sa obavezom na činidbu, i po službenoj dužnosti obavezuju sud da sprovede izvršenje. Stoga je metodološki i tehnički unošenje takve formulacije u izreku presude pogrešno i nepotrebno. Izricanje zapovesti da se obaveza izvrši, sadrži uvek i prećutnu konstataciju da tužiocu pripada pravo koje je bilo predmet odlučivanja u parnici, a iz činjenice da je protekao paricioni rok i pokrenut izvršni postupak sledi da je tuženi (odnosno, sada izvršni dužnik) potčinjen prinudnoj sili države⁵.

Prof. Aleksandar Radovanov, Ph.D.

Faculty of Law, the University of Business Academy, Novi Sad

Assist. Prof. Ilija Zidnović, Ph.D.

The judge of the Regional court in Kraljevo
Faculty of Law, the University of Business Academy, Novi Sad

Writing a formed court statement (dispozitiv) in the first-degree judgement of a legal proceedings

A b s t r a c t

The legal proceedings law regulates which parts of the first-degree judgment brought by the court are involved into a legal proceedings. These parts are the following: an introduction, a statement and an explanation,

In a paper work the authors analyze a segment referring to the statement in the first-degree legal proceedings in detail, appointing, on one side, how one should properly deal with the writing the statement of the first-degree judgment, and, on the other side, how one should deal with negligence and mistakes being done during the writing the first-degree judgment in the process of making a form of the statement (dispozitiv).

Keywords: judgement, legal proceedings, statement (dispozitiv).the first-degree proceedings

Literatura

1. Poznić B., Rakić Vodinelić V., (2010). Građansko procesno pravo, XVI izdanje, Beograd, Savremena administracija

⁵ Poznić B., Rakić Vodinelić V., (2000). Građansko procesno pravo, Beograd, Savremena administracija, str. 266.

2. Poznić B., (2009). Komentar Zakona o parničnom postupku, Beograd, Službeni Glasnik
3. Triva S.; Dika M., (2004). Građansko parnično procesno pravo, VII izdanje, Zagreb, Narodne novine
4. Stanković G., (1998). Građansko procesno pravo, IV izdanje, Niš, Pravni fakultet
5. Palačković D., (2004). Parnično procesno pravo, Kragujevac, Pravni fakultet
6. Radovanov A., (2009). Građansko procesno pravo, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija
7. Radovanov A., (2008). Parnični postupak, II izdanje, Beograd, Intermeks,
8. Radovanov A., (2004). Načelni stavovi i pravna shvatanja, Beograd, Intermeks, II izdanje
9. Radovanov A., Korać M., (1999). Zakon o parničnom postupku, II izdanje, Novi Sad, „Pravo” DOO
10. Radovanov A., (2010). Vrhovni sud Vojvodine, Zbornik sudske prakse iz građanskopravne oblasti, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija
11. Račić R., (2004). Presuda zbog propuštanja, Beograd, *Pravni život* 53 (12), str. 171–183
12. Blagojević B., (1936). Načela privatnog procesnog prava, Beograd, Geca Kon
13. Coucher G., (1984). Procedure civile, Paris
14. Zakon o parničnom postupku, *Sl. Glasnik* 125/04 sa Novelom, *Sl. Glasnik* 111/09